

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยของโครงการเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เน้นกระบวนการร่วมมือของกลุ่มเป้าหมายและชุมชนในพื้นที่ ศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้จากบ้านแม่ไปสู่อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

การดำเนินการวิจัยตลอดระยะโครงการมีการกำหนดพื้นที่เป้าหมาย ขอบเขตการเก็บรวบรวมข้อมูล การกำหนดเครื่องมือการวิจัยและกระบวนการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. กำหนดพื้นที่เป้าหมายและประชากรศึกษา

1.1 พื้นที่ศึกษา พื้นที่สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ คือ พื้นที่บ้านแม่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีการรวมกลุ่มทำการเกษตรผสมผสาน มีการรวมกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ เป็นต้น และพื้นที่บ้านส่องเหนือ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ที่มีกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านส่องเหนือมีความสนใจที่จะทำเกษตรผสมผสาน

1.2 ประชากร การเลือกกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาค้างนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้เป็น 2 กลุ่มคือ

กลุ่มเป้าหมายหลัก ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรผสมผสานบ้านแม่ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 16 คน

กลุ่มเป้าหมายรอง ได้แก่

- กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านส่องเหนือ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
จำนวน 20 คน

- เกษตรกรในชุมชนบ้านแม่ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

2. ขอบเขตการเก็บข้อมูล

การศึกษาค้างนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการฟื้นฟูพันธุ์ผักพื้นบ้านในบ้านแม่และขยายผลพันธุ์ผักพื้นบ้านสู่บ้านส่องเหนือ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม โดยมีขอบเขตการเก็บข้อมูลดังนี้

2.1 ชนิด ลักษณะผักพื้นบ้าน

- 2.2 ความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตผักพื้นบ้านที่มีในชุมชนบ้านแมค
- 2.3 คุณค่า และมูลค่าที่เกิดขึ้นจากการผลิตผักพื้นบ้านในชุมชนบ้านแมค
- 2.4 กระบวนการฟื้นฟูและขยายผลพันธุ์ผักพื้นบ้านจากชุมชนบ้านแมค ไปสู่บ้านส่องเหนือ

3. วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

กระบวนการวิจัยนี้ใช้วิธีการและเครื่องมือในการเก็บข้อมูลที่เน้นการมีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการออกแบบการวิจัย การสร้างทีมวิจัย การศึกษาข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การทดลองปฏิบัติการ และการสรุปผลการวิจัย นักวิจัย/ทีมวิจัย ได้ออกแบบวิธีการและเครื่องมือการวิจัยดังนี้

3.1 วิธีการ

3.1.1 การสัมภาษณ์ (Interview) มีการออกแบบการสัมภาษณ์เป็น 3 ประเภท ได้แก่

- 1) การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview)
- 2) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview)
- 3) การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview)

1. การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ผู้วิจัยได้วางแผนการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นขั้นตอนแบบเข้มงวดพอประมาณ ข้อคำถามตั้งไว้แบบหลวม (Loosely Structure) ทำการสัมภาษณ์ตามกรอบที่เตรียมเอาไว้และมีที่ผู้วิจัยตั้งคำถามขึ้นเองในระหว่างการสัมภาษณ์ให้ข้อคำถามมีความยืดหยุ่น ทั้งนี้ยึดสาระสำคัญตามกรอบที่เตรียมมา

การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างนี้ผู้วิจัยใช้กับการเก็บข้อมูล บริบทชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน วิถีวัฒนธรรมชุมชน พิธีกรรม ความเชื่อ การสาธารณสุขโลก และสถานการณ์เปลี่ยนแปลงในชุมชนเป้าหมาย โดยการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน และผู้รู้ทางวัฒนธรรมในบ้านแมคและบ้านส่องเหนือ

2. การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เป็นการสัมภาษณ์เพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่ครบสมบูรณ์ การสัมภาษณ์ประเภทนี้ผู้วิจัยจะเข้าไปสัมผัสอยู่กับสถานการณ์ในพื้นที่เมื่อมีโอกาสจึงสัมภาษณ์แหล่งข้อมูล ซึ่งมีทั้งผู้นำชุมชน กรรมการกลุ่มเกษตรผสมผสานบ้านแมค ชาวชนในชุมชนและกลุ่มผู้บริโภคที่พบในตลาดเขียว/ตลาดมันยี่ฮีสเขียว สังเกตปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและตั้งคำถามเพื่อเติมเต็มชุดข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

วิธีการนี้ผู้วิจัยใช้ในการเก็บข้อมูลวัฒนธรรมชุมชน การดำรงชีวิตชุมชนที่เกี่ยวข้องกับผักพื้นบ้าน ระบบการผลิตผักพื้นบ้าน และระบบการขายผักพื้นบ้าน

3. การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับคำถามและลำดับขั้นตอนของการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้าเน้นการสนทนาตามธรรมชาติ ให้แหล่งข้อมูลเปิดเผยข้อมูลตรงกับประเด็นที่สนใจ

วิธีการนี้ใช้ในการเก็บข้อมูลความเชื่อ-ภูมิปัญญาชุมชนเกี่ยวข้องกับผักพื้นบ้าน ระบบคุณค่าของผักพื้นบ้านที่คัดเลือก จำนวน 16 ชนิด มูลค่าทางเศรษฐกิจของผักพื้นบ้านที่พบมีในชุมชนเป้าหมาย และวิถีชีวิตชุมชนที่เกี่ยวข้องกับผักพื้นบ้าน

3.1.2 การสำรวจ

เป็นวิธีการที่ผู้วิจัยออกแบบเพื่อศึกษาระบบความสัมพันธ์ของฐานทรัพยากรที่มีความต่อเนื่องเชื่อมโยงกันกับวิถีชีวิตชุมชนและการดำรงอยู่ของผักพื้นบ้านในพื้นที่บ้านแมดและบ้านต๋องเหนือ ผู้วิจัยและทีมวิจัยวางแผนการสำรวจทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ได้แก่ ทำฝังชุมชนพื้นที่ทำกิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ แหล่งปลูกผักพื้นบ้าน และการสำรวจเฉพาะเกี่ยวกับแหล่งผักพื้นบ้านตามธรรมชาติ

การสำรวจใช้วิธีการเดิน โดยมีผู้นำชุมชน/ผู้รู้พื้นที่ เป็นผู้นำทาง ขณะที่ทีมวิจัยสัมภาษณ์ถ่ายภาพ และจดบันทึกข้อมูลในระหว่างการเดินทาง สุดท้ายนำข้อมูลจากการเดินสำรวจมาตรวจสอบร่วมกันแล้วจัดทำแผนที่ทรัพยากร และแผนที่ชุมชน

3.1.3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

การประชุมกลุ่มย่อย หรือการสนทนากลุ่มเป็นวิธีการที่มีความถี่การใช้งานในโครงการค่อนข้างสูง เนื่องจากเป็นวิธีการที่ช่วยให้แหล่งข้อมูลหรือชุมชนเป้าหมายมีโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เปิดกว้างขึ้น ทุกคนมีสิทธิ์ในการร่วมแสดงความคิด หรือให้ข้อเสนอแนะนำไปสู่การได้มาซึ่งข้อมูลที่มีความหลากหลาย

ผู้วิจัยใช้วิธีการนี้ ตั้งแต่การค้นหาปัญหาการวิจัย การกำหนดโจทย์วิจัย การศึกษาบริบทชุมชน การจัดทำแผนที่ทรัพยากร การระดมข้อมูลพันธุ์ผักพื้นบ้าน การประชุมสรุปข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการฟื้นฟูและขยายผลผักพื้นบ้าน

3.1.4 การสังเกต (Observation)

เป็นวิธีการที่กระทำเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายและปรากฏการณ์ โดยการเฝ้าดูพฤติกรรมที่แสดงออกมาในลักษณะที่เป็นจริงตามธรรมชาติ ซึ่งในการวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมพอประมาณ (Moderate Participation) คือ การปรับบทบาทของตนเองให้สมดุลระหว่างการเป็นผู้สังเกตกับผู้เข้าร่วม ในกิจกรรมเกี่ยวข้องกับผักพื้นบ้าน ได้แก่ รูปแบบการปลูกผักพื้นบ้านในปัจจุบัน การดูแลผัก การใช้สารเคมี การเก็บเกี่ยวผลผลิต รวมทั้งการนำผลผลิตออกสู่ตลาด

หนึ่งในตลาดที่มีการซื้อขายผักปลอดสารพิษ ผู้วิจัยได้สังเกตพฤติกรรมที่แสดงออกต่อผักพื้นบ้านระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคอีกด้วย

3.1.5 การจดบันทึก

การบันทึกข้อมูลทำใน 4 ลักษณะ คือ 1) การจดบันทึกสนาม 2) การบันทึกด้วยเครื่องบันทึกเสียง 3) การบันทึกในกระดาษชาร์ตทำในทุกครั้งที่มีการจัดประชุม และ 4) การบันทึกการเงิน ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการบันทึกในภาคสนามจะถูกนำมาเรียบเรียงประกอบเข้าด้วยกันอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพบว่าบันทึกส่วนใดไม่สมบูรณ์ในเนื้อหาที่สามารถนำข้อมูลจากการบันทึกส่วนอื่นมาเติมเต็มได้

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่นำมาใช้ในโครงการนี้เป็นกลุ่มเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal: PRA) เป็นกระบวนการที่เน้นให้กลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สภาพชุมชนและชี้ชัดปัญหาด้วยตนเอง โดยเน้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การรับฟังปัญหา/เหตุผล และการหาข้อสรุปร่วมกัน การนำเครื่องมือมาใช้จะกำหนดตามประเด็นการศึกษา ซึ่งกลุ่มเครื่องมือที่ถูกนำมาปรับใช้ในการศึกษาของโครงการมีดังต่อไปนี้

3.2.1 การศึกษาทรัพยากร ที่ดิน แหล่งน้ำ ป่า แหล่งผักพื้นบ้านตามธรรมชาติและแปลงปลูกผักพื้นบ้านผู้วิจัยนำเครื่องมือ ผังทรัพยากร ภาพตัดขวาง 1) แสดงลักษณะทางกายภาพและทรัพยากรธรรมชาติแต่ละประเภทที่มีอยู่ในชุมชน ทำให้เกิดความเข้าใจแหล่ง ขอบเขต การกระจายตัวและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในพื้นที่ เช่น ทิศทางการไหลของน้ำในลำห้วยกะคาง แหล่งที่

เกษตรกรปลูกผักพื้นบ้าน เส้นประวัติศาสตร์หรือเส้นแบ่งยุค (Timeline) 2) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรจากอดีตถึงปัจจุบันอีกด้วย ซึ่งผลที่ได้จากเครื่องมือเหล่านี้ถูกนำไปประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการเดินสำรวจพื้นที่กับคนในชุมชน

3.2.2 การศึกษาด้านสังคม ประกอบด้วย ที่ตั้งชุมชน ระบบสาธารณูปโภคในชุมชน กลุ่มในชุมชน ระบบเครือญาติ และการเปลี่ยนทางสังคม การศึกษาประเด็นนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือ ผังวาดภายใน/ผังภายนอก 1) ศึกษาด้านกายภาพ ที่ตั้งชุมชน ที่ตั้งกลุ่มในชุมชน โดยเฉพาะแหล่งที่มีการปลูกผักพื้นบ้าน เส้นประวัติศาสตร์/การแบ่งยุค 2) ใช้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของผักพื้นบ้านที่มีผลกระทบต่อชุมชน นอกจากนี้ใช้เส้นประวัติศาสตร์ในการศึกษาการเปลี่ยนที่เกิดขึ้นกับผักพื้นบ้านโดยตรง

3.2.3 การศึกษาด้านเศรษฐกิจ เน้นที่การผลิตด้านการเกษตร โดยเฉพาะการปลูกผักของกลุ่มเป้าหมาย เครื่องมือที่นำมาใช้ศึกษาเรื่องนี้ ได้แก่ ปฏิทินการผลิต ศึกษากระบวนการผลิตผักพื้นบ้านในชุมชนในรอบหนึ่งปี ซึ่งมีอิทธิพลที่สำคัญต่อวิธีการผลิตและวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ช่วยบอกเล่าลำดับกิจกรรมทางการผลิตทางการเกษตรในแต่ละช่วงเวลาของรอบปี โดยระบุช่วงของกิจกรรมเพาะปลูกผักพื้นบ้านในรอบของการเพาะปลูกที่สัมพันธ์กับเวลาในรอบปีให้เห็นการทับซ้อนของกิจกรรม และความสัมพันธ์กับสภาพภูมิอากาศ ฤดูกาล และการเปลี่ยนแปลงเชิงเวลา สามารถนำข้อมูลไปวิเคราะห์ข้อจำกัดของผักพื้นบ้าน

3.2.4 การศึกษาด้านวัฒนธรรมความเชื่อ ศึกษากิจกรรมทางสังคมที่แสดงออกร่วมกันของพื้นที่เป้าหมาย ระบบความเชื่อ ความศรัทธาที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนในรอบปี ที่เรียกว่า ฮีต-ครอง เครื่องมือที่นำมาใช้ได้แก่ ปฏิทินวัฒนธรรม นำไปใช้ศึกษากิจกรรมทางสังคม ศาสนา ขนบดั้งเดิม รวมทั้งความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับผักพื้นบ้าน ได้แก่ ความเชื่อเรื่อง จีน (มือจีน) ความเชื่อเรื่องวันเวลาในการปลูกที่จะให้ดีแก่พืชแต่ละชนิดแตกต่างกัน เป็นต้น

วิธีการวิจัยและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ถูกปรับใช้ในบางกระบวนการเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพจริงในพื้นที่มากขึ้นอีกทั้งทีมวิจัยส่วนหนึ่งเป็นเยาวชนและชาวบ้าน ยังมีทักษะในการนำใช้เครื่องมือน้อยจึงมีการปรับให้สามารถใช้งานได้หลากหลายมากขึ้นด้วย

4. การดำเนินการ

การดำเนินการวิจัยมีการดำเนินการตามแผนงาน โครงการและระหว่างดำเนินการวิจัยก็มีการปรับกระบวนการ วางแผนการดำเนินการให้เหมาะสมร่วมกับทีมวิจัยร่วม โดยมีการระดมความคิดเห็นแลกเปลี่ยนกันในทีมวิจัย และพี่เลี้ยงจาก ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชุมโครงการวิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น พี่เลี้ยงจาก Sub-Node CBMAG มหาสารคาม ทุกคนที่เข้ามามีส่วนช่วยให้โครงการวิจัยสำเร็จ ซึ่งผู้วิจัยสามารถจำแนกได้เป็น 5 ช่วง ดังต่อไปนี้

4.1 ขั้นตอนเตรียมการ

4.1.1 การค้นหาปัญหา จัดเวทีเสวนาสถานการณ์เรื่องผักพื้นบ้านที่ชุมชนบ้านแมคกำลังประสบอยู่ จากนั้นร่วมกันกำหนดปัญหา กำหนดโจทย์วิจัยเบื้องต้น และจัดตั้งทีมวิจัยหลัก

4.1.2 การพัฒนาโจทย์ ขกร่างข้อเสนอโครงการ นำโจทย์จากพื้นที่มาปรับปรุงแล้วร่างข้อเสนอโครงการเบื้องต้นเสนอต่อคณะกรรมการ CBMAG จังหวัดมหาสารคาม เมื่อนำเสนอแล้วมีข้อเสนอแนะให้ปรับปรุงโครงการ จึงมีการปรับตามข้อเสนอแล้วจึงนำเสนออีกครั้งกรรมการจึงเห็นชอบอนุมัติโครงการ

4.1.3 กระบวนการสร้างและพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย กระทำหลังจากอนุมัติโครงการแล้ว ผู้วิจัยลงพื้นที่บ้านแมคและบ้านสองเหนือเพื่อพัฒนาทีมวิจัยให้สมบูรณ์ และหลังจากนั้นเตรียมความพร้อมของทีมวิจัยด้วยการเข้าร่วมรับการฝึกอบรมนักวิจัยที่จัดโดย ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชุมโครงการวิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

4.1.4 การเตรียมความพร้อมของชุมชน กระทำโดยการจัดประชุมชี้แจงโครงการต่อชุมชนบ้านแมค 1 ครั้ง และบ้านสองเหนือ 1 ครั้ง

4.2 ขั้นการศึกษาข้อมูล

4.2.1 ศึกษาบริบทชุมชนเป้าหมาย โดยการศึกษาเอกสารมือสอง กชช. 2 ค. บันทึกข้อมูลหมู่บ้าน และการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน

4.2.2 ศึกษาวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเป้าหมาย โดยการสัมภาษณ์ผู้รู้/ผู้นำพิธีกรรม

4.2.3 ศึกษาทรัพยากรชุมชน โดยการลงพื้นที่สำรวจแล้วจัดทำแผนที่ทรัพยากร แผนที่ชุมชนและปฏิทินการผลิต

4.2.4 ศึกษาชนิดพันธุ์ผักพื้นบ้าน โดยการจัดเวทีระดมข้อมูลจากผู้รู้ผักพื้นบ้านและเกษตรกรผู้ปลูกผักในพื้นที่บ้านแมคและบ้านส่องเหนือ รวม 2 ครั้ง

4.3 ขั้นตอนการสรุปวิเคราะห์ข้อมูล

4.3.1 จัดประชุมทีมวิจัย สรุปข้อมูลจากการศึกษาระยะแรก จัดกลุ่มข้อมูล ตรวจสอบข้อมูลที่ยังไม่สมบูรณ์แล้ววางแผนการศึกษาต่อเนื่อง

4.3.2 จัดเวทีนำเสนอข้อมูลต่อชุมชนพร้อมทั้งระดมความเห็นของผู้เข้าร่วมกำหนดชนิดพันธุ์ผักพื้นบ้านที่จำเป็นต้องฟื้นฟูและขยายพันธุ์

4.3.3 สัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับระบบศรัทธา ความเชื่อ ภูมิปัญญา คุณค่าและมูลค่าทางเศรษฐกิจของผักพื้นบ้าน สัมภาษณ์ผู้รู้ผักพื้นบ้าน โดยให้เยาวชนที่เป็นทีมวิจัยเป็นผู้ดำเนินการ

4.3.4 จัดเวทีวิเคราะห์แนวทางการฟื้นฟูและขยายพันธุ์ผักพื้นบ้าน จำนวน 16 ชนิด จากการร่วมกันวิเคราะห์ของชุมชน

4.4 ขั้นตอนการทดลองปฏิบัติการฟื้นฟูผักพื้นบ้านและขยายผลพันธุ์ผักพื้นบ้าน

4.4.1 จัดกิจกรรมสร้างการเรียนรู้ แต่งตั้งครูอาสาพาเยาวชนสำรวจเรียนรู้แหล่งผักพื้นบ้านในนิเวศจริงในชุมชน แล้วถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการทำอาหาร

4.4.2 ปฏิบัติการทดลองขยายพันธุ์ผักพื้นบ้าน พาเด็กลงแปลงเพาะพันธุ์ผักที่ใกล้สูญหายกับเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย นำพันธุ์ผักพื้นบ้านจากแหล่งเดิมมาขยายพันธุ์ในพื้นที่ที่เหมาะสม และจัดตั้งกลุ่มเยาวชนในชุมชน

4.4.3 จัดประชุมทีมวิจัยสรุปผลการทดลอง ใช้วิธีการให้กลุ่มทดลองนำเสนอรูปแบบการขยายพันธุ์ การดูแล ปริมาณการเกิดที่พบ และข้อสังเกตระหว่างการปฏิบัติ จากนั้นสรุปผลและกำหนดทิศทางการฟื้นฟูร่วมกัน

4.5 ขั้นตอนการสรุปผลการวิจัย ทีมวิจัยจัดประชุมเพื่อสรุปผลการวิจัยตลอดกระบวนการ มีการนำเสนอข้อมูล การจัดกระบวนการ โดยรวม อุปสรรคที่พบระหว่างการศึกษา การอภิปรายผล และข้อค้นพบจากการวิจัย พร้อมทั้งประเมินผลการดำเนินงานวิจัย

5. แหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลของการวิจัยมีที่มาจาก 2 แหล่ง หลักๆ คือ

5.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่เกิดขึ้นโดยตรงจากการดำเนินการศึกษาในพื้นที่จากการสัมภาษณ์บุคคล การสำรวจพื้นที่ การสนทนากลุ่มและจากการสังเกตการณ์ ที่ถูกบันทึกในบันทึกสนาม เครื่องบันทึกเสียง และกระดาษชาร์ต ถูกนำมาเรียบเรียงในภายหลัง

5.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นศึกษาที่มีการศึกษาไว้ก่อนแล้วอยู่ในรูป เอกสารวิชาการ หนังสือ บทความ วารสารตีพิมพ์ วิทยานิพนธ์ รายงานวิจัย เพื่อท้องถิ่น และบทความทางอินเทอร์เน็ต

ข้อมูลจากทั้งสองแหล่งนี้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นส่วนที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป้าหมาย และกลุ่มเป้าหมายในวงจำกัด ในขณะที่ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ช่วยทำให้ผู้วิจัยและทีมวิจัยเข้าใจระบบภายนอกที่กระทำกับระบบในชุมชนจนเกิดปัญหาดังที่พบจากปรากฏการณ์ เมื่อนำข้อมูลทั้งสองส่วนมาวิเคราะห์ร่วมกันทำให้เกิดมิติที่กว้างและหลากหลายขึ้นได้

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยนี้เป็นการวิเคราะห์คุณลักษณะ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการจัดหมวดหมู่ข้อมูล เพื่อให้สามารถอธิบายถึงชนิด ลักษณะผักพื้นบ้าน ความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตผักพื้นบ้าน คุณค่า และมูลค่าที่เกิดขึ้นจากการผลิตผักพื้นบ้านในชุมชนบ้านแมค ขั้นตอนของกระบวนการฟื้นฟูพันธุ์ผักพื้นบ้านบ้านแมคและกระบวนการขยายผลสู่ชุมชนบ้านสองเหนือ และอธิบายถึงเงื่อนไขที่เอื้อต่อการฟื้นฟูและการขยายผลพันธุ์ผักพื้นบ้าน

ในด้านตัวผู้วิเคราะห์ข้อมูลเน้นการวิเคราะห์ร่วมกันทั้งมุมมองของคนในชุมชนและคนนอก ต่อสถานการณ์ผักพื้นบ้าน กล่าวคือ ในระหว่างการเก็บข้อมูลสนามผู้วิจัยมีการตั้งสมมติฐานขณะปฏิบัติงาน (Working Hypotheses) เพื่อให้เกิดการโต้เถียงและอภิปรายขึ้นในตัวผู้วิจัยแต่ยังไม่มีข้อสรุปเพียงแต่ตั้งคำถามสำหรับเป็นแนวทางในการคิดต่อไป ต่อเมื่อการเก็บข้อมูลนั้นๆไปแล้วเกิดสมมติฐานใหม่ขึ้นมาแทนที่แล้วเก็บข้อมูลเพิ่มเติมอีก ทำให้มีทางเลือกข้อมูลมากขึ้นนักวิจัยมีการอภิปรายระหว่างกันย่อมถือว่าเกิดกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลในระหว่างการทำงานร่วมกัน

อีกรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นในการวิจัยครั้งนี้คือกระบวนการวิเคราะห์โดยอาศัยนักวิชาการ ภายนอก ข้อมูลภายนอกที่เกี่ยวข้องกับผักพื้นบ้าน นำข้อค้นพบจากสนามมาวิเคราะห์ร่วมกับ สถานการณ์และความรู้ภายนอก คนในร่วมวิเคราะห์กับคนนอกจะช่วยให้การเรียนรู้มีความ หลากหลายมากขึ้นและผลการวิเคราะห์นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่เป้าหมายได้ในที่สุด